

LÁBJEGYZET

1. Figyelemmel a földrajzi és történelmi kritériumokra, a JÁSZSÁG-hoz a következő településeket soroltuk: Jászberény, Jászdózsa, Jászivány, Jásztelek, Jászszentandrás, Pusztamonostor, Jászapáti, Alattyán, Jászladány, Jászárokszállás, Jászkisér, Jászkákóhalma, Jászfényszaru, Jászsalsószentgyörgy, Jászfelsőszentgyörgy, Jánoshida, Jászboldogháza, Jászágó.

A NAGYKUNSÁG települései: Törökszentmiklós, Kisujszállás, Túrkeve, Mezőtúr, Kunmadaras, Kunhegyes, Kunszentmárton, Karcag, Kuncsorba.

Alattyánt, Pusztamonostort, Jánoshidát a Jászsághoz a végbement társadalmi-gazdasági változások és a környezeti hatások miatt sorolhattuk; ugyanezekért Mezőtúrt, Törökszentmiklóst a Nagykunsághoz.

Dr. Szabó László /muzeológus, a Szolnok megyei Muzeumok Igazgatóságának tudományos főmunkatársa, a néprajztudományok kandidátusa/

k o r r e f e r á t u m a

Tapasztalataink szerint a fontos társadalmi kérdések megvitatásába a néprajztudományt gyakran elmulasztják bevonni. Ilyen tanácskozásokon gyakran a közgazdaságtan, szociológia és más társadalomtudományok képviselői vannak jelen, mintha a néprajztudomány nem lenne képes bekapcsolódni fontos társadalmi kérdések megoldásába. Noha a hagyományokkal foglalkozunk, azért nem a száz, meg kétszáz évvel ezelőtti emberekkel, hanem a mai emberekkel beszélgetünk a mai problémákról. Éppen azért, mert a közelmúltat alaposan ismerjük, úgy vélem, tudunk jó néhány tudományosan megalapozott információt nyújtani a ma embere számára. Előfordul sajnos, hogy ezt a nálunk "divatosabb" tudományok művelői nem veszik figyelembe, vagy éppen esetleg nacionalizmusnak bélyegzik azt, amit elmondunk, holott a kulturtörténetnek egy sajátos válfajáról van szó, ami a paraszti társadalmat, a vidéki vagy falusi társadalmat vizsgálja. Tehát ezért is köszönetet kell mondanom, hogy most egy ilyen jelent érintő dologban felkérést kaptam.

Pacsok elvtárs előadásából kitűnő képet kaptunk a két etnikum történelmi háttéréről. Ha a jászok és a kunok magyarul beszélő etnikai csoportokká váltak. Az etnikai csoportot megkülönböztetjük a néprajzi csoporttól - mint mondjuk a szatmári magyarok, ormánsági magyarok, göcseji magyarok, vagy a székelyek: ez egy táji kultúrális csoport -, hiszen itt az idegen eredet is közrejátszik a kultúra kialakításában.

A hosszás vizsgálódás, amelyet kollégáimmal azon a tájon folytattunk, sommás megállapításokat is lehetővé tesz. Divatos volt a harmincas évek táján ún. magyar mentalitáseről, a ma-

gyarság kérdéséről beszélni. Persze itt egyesek túlzásba estek, azonban ebben mégis van valami, tömeglélektani a társadalom-pszichológia szempontjából. Hangsúlyoznom kell, hogy az etnikai csoport esetében kultúrális meghatározottságról, történeti és konkrét társadalmi meghatározottságról van szó, nem pedig valamiféle misztikus dologról. Ezért alakult úgy a jászok és kunok története, ahogy az előző előadásból hallottuk. Más viszonyokat tesz lehetővé és más dolgokat indukál a pásztortársadalom, annak egy bizonyos mértékben szabadabb volta, és mást a közösségnek a szorosabb volta - ahogy Pacsek elvtárs is kiemelte - a nagyobb ellenőrzöttség és mindenek fölött a külön jogviszonyok.

Hangsúlyoznom kell, hogy a jászoknak és kunoknak hosszú ideig külön-külön, majd a redempciótól kezdve azonos jogrend szerint, sajátos jogalkotási lehetősége volt. Ez azt jelentette, hogy a kerület maga szabhatta meg a belső viszonyait, természetesen az országos törvényekkel összefüggésben. A helyi viszonyokra vonatkozóan sajátosan alkotott törvényeket, de nemcsak a kerület vagy az egyes - a jászokun vagy kiskun - kerületek, hanem községek is. Az egyes községeknek sajátos jogalkotási lehetősége volt. Elgondolkodtató, hogy ott, ahol mindenki mindenkit ismert, ott meg tudták szabni azt, hogy milyen szabályokat léptessenek életbe annak érdekében, hogy a garázdákat megfékezzék, a kilengéseket meggátolják. Ez a jászokunságot egészében véve elkülönítette az ország többi részétől, s az egyes kerületeket is elválasztotta egymástól. Amellett, hogy más-más intézkedéseket hoztak az egyes kerületekben, voltak közös intézkedések is. Noha Jászságról beszélünk, mégis külön-külön arculata van Jászladánynak vagy Jászfelsőszentgyörgynek vagy Jászberénynek. Itt a helyi adott viszonyokra vonatkozóan hozták meg a jogszabályokat. Az egész közösségi apparátus ezt szolgálta. Ez a jogszabály alkotás a közösségre vonatkozóan egy sajátossággal bírt. Mint tudjuk, falusi, paraszti közösségekben kialakultak az ún. szokások, amelyek nem mindig egyeznek meg az országos szokásokkal. S éppen az ilyen szokásjog

képes fékentartani az indulatokat, megszabni az egyes közösségek cselekedeteinek jellegét és arculatát. A helyi jogalkotás lehetősége miatt a helyi szokás törvényerőre emelkedett, vagyis ezt a szokásjogot kodifikálta tulajdonképpen a helyi hatóság. Tehát a közösség mellett itt most egy hatóság részéről is ellenőrzés valósult meg. Ezért a hatósági intézkedések és a közvélemény tökéletesen egybeesett.

Tehát ha bűncselekmény történt, akkor úgy mond lakossági bejelentések történtek. Mindenki igyekezett feltárni a bűncselekményeket. Természetesen akkor is voltak olyan bűncselekmények, amelyeket jobban elnéztek, amit a közösség igyekezett palástolni, amit a vallás vagy az erkölcs oldaláról nem lehetett elítélni. Akkor is voltak ütközések.

Érthető tehát, hogy a Jászságban és a Kunságban éppen a külön jogalkotás miatt kialakult egy olyan sajátos jellegű viselkedési forma, amit mindezek szabályoztak.

Most pedig röviden ismertetem, hogy mi az, ami a két etnikumot egymástól még napjainkban is megkülönbözteti.

A jászok és kunok azonossága és különbözősége:

A jászok és kunok eltérő etnikuma, bizonyos közös és eltérő történeti sorsa Magyarországon, az azonos jogviszonyok a társadalomban az egyéneknél olyan magatartási formákat alakítottak ki, amelyeket jellemzőnek tekintünk a két etnikai csoportra, mint csoportra és mint csoport tagokra. A következőkben rövid összefoglalást kívánunk adni azokról a tényezőkről, magatartási formákról, amelyek közösek, s még ma is jellemzik mindkét etnikai csoportot.

Közös vonások:

1950. után hirtelen összeomlott egy szilárd, több évszázada formálódott, s lényegileg a legutóbbi időkig megmaradt társadalmi berendezkedés, magatartási forma alapját képező életvitel lehetősége, s ez megzavarta az erkölcsöket. Céltalan-ná vált:

- a/ maga a munka és annak célja, mert egyéni-
leg és családirag gyarapítani nem lehetett,
márpedig erre épült az életvitel;
- b/ bomlásnak indult az a parasztcsalád,
amelyet eddig vagyoni, munkaszervezeti,
családi és erkölcsi szálak kötöttek össze;
- c/ megrendült a központi helyi vezetés iránti
bizalom, mert az nem az ő érdekeiket, ha-
nem számukra külső hatalmat képviselt;
- d/ megzavarodott a munkaerkölcs, mert az új
községi és gazdasági vezetők hozzánemér-
tése mindenki számára nyilvánvaló volt;
- e/ láthatóvá vált, hogy a felemelkedésnek a
munkán kívüli módjai nagyobb szerepet
kaptak, mint maga a jól végzett munka;
- f/ a szerzett, munkával összehozott vagyon
jogosságát az új viszonyok megkérdőjelez-
ték, a gyarapítás, kemény munka értelmet-
lenné vált;
- g/ az új vezetésbe olyan idegenek és helyiek
kerültek, akik a korábbi mércével mérve
nem voltak feltétlenül pozitív magatartá-
sok vagy értékek hordozói.

Mindezek megzavarták a korábbi társadalmat,
annak értékrendjét, miközben maga a társadalom
teljesen új alapokra helyeződve más szerkezetűvé
vált. Átalakultak a tulajdonviszonyok, sőt meg-
szűnt az a településrendszer /tanyavilág/, amely
eddig a gazdaság legfőbb forrása volt mindkét he-
lyen. Most enélkül kellett új lehetőségeket és
eszményeket teremteni. Azok, akik a változásokkal
nem értettek egyet, vagy személy szerint rosszul
jártak, akiket sérelem ért eltávoztak a közösség-
ből, de a közösség idegenekkel nem gyarapodott,
mert a felszámoló tanyavilágból helyiek húzó-
tak be a közösségbe, s az idegen elemeket kizár-
ták. A kizárás azért is sikerülhetett, mert az
idegeneket, akik a vezetésben kaptak helyet, új
vezetési módszereik miatt eleve idegenkedéssel
fogadták.

A jászok jellemzői:

A jászok alán eredetű, földművelő, keresz-
tény népe a magyar viszonyokba jobban tudott be-
illeszkedni, sokkal több idegent fogadott magába,
ezeket azonban gyorsan asszimilálta. Főként csa-
ládszervezetük sajátosságainak köszönhető ez a
gyors asszimiláció, amelyben maga is a magyar vi-
szonyokhoz hasonult. Magatartásukat mindig is a
hatalomhoz való húzás, az úgynevezett aulikuság
jellemezte, azonban úgy, hogy ezt a közösség ve-
zetői a köz érdeket képviselve minduntalan saját
hasznukra kamatoztatták. Egységesen katolikus
vallásúak /Jászkisér népét különben is kunoknak
tartjuk/, s a kegyúri jog lehetővé tette azt,
hogy a valláserkölc a helyi felfogást mindig tá-
mogassa, s zárt rendszert alakítson ki. A jász
magatartás, öntudat speciális vonásokat fejlesz-
tett ki, s ezek a mai napig, az új viszonyok kö-
zött is hatnak:

- a/ rendkívül erős anyagiasság, amely önsa-
nyargatássá is fajul /rossz táplálkozás,
kevés költés, gyarapítás/, s amely idege-
nek szemében kivetni való, ugyanis a ga-
valléria messze áll tőlük, minden feles-
leges kiadás pazarlás számba megy náluk
ma is;
- b/ hihetetlen intenzitású az előző tényező-
vel összefüggő munkavégzés. Éjjel-nappal,
minden lehetőséget megragadnak, de a szer-
zés alapja az elvégzett munka;
- c/ elitelik a nem ellenőrizhető módon szer-
zett javak felhalmozását, megszólják, ki-
közösítik, családi kapcsolatot ilyenekkel
nem létesítenek;
- d/ idegenekhez eleve bizalmatlanok, nem szí-
vesen engedik be őket házukba, családjuk-
ba, csak ha megismerték őket;
- e/ felelősségérzetük fejlett, a rájuk bízott
feladatot csak akkor vállalják el, ha ér-
telmét átlátják és megoldhatónak tartják;

- f/ törvénytisztelők, a hatósági rendelkezéseket betartják, s ha ellene tiltakoznak, a hivatalos utakat betartva emelnek szót. Ezzel a felesleges indulatokat, rémhírek keletkezését, stb. eléggé kizárják. A megoldást a hatóságtól várják;
- g/ igen erősek a családi kapcsolatok, s a családon belül egymás segítése megfigyelhető, ezzel bizonyos család- vagy közösségi tagok /más környezetben a jászokat segítik!/ előnyhöz jutnak mások rovására, az előnyhöz juttatott személytől is megkövetelik a munkát;
- h/ a munka nélküli életet, pazarlást, garázdaságot és részegességet elítélik;
- i/ indulataikban fékezettebbek, nem heves vérmérsékletűek;
- j/ a család erőssége miatt kordában tartják az ifjúságot, s megkövetelik a szülői felügyeletet;
- k/ az alkohollal mértékletesen élnek, ritka - éppen az életvitel iránti elvárások és a család erőssége miatt - a garázda italozó, vagy részeges ember.

A kunok jellemzői:

Nomád, török nyelvet beszélő és pogány népként érkezett hazánkba, s igen nehezen ment beilleszkedésük. Ennek oka a magyarokétól erősen eltérő életforma, a nagyobb antropológiai különbség, s a pogány vallás volt. A középkorban azonban elmagyarosodnak, de a nehezebb sorsuk ellenére is kevesebb elemet fogadnak be és asszimilálnak, mint a jászok. Családszervezetüket a középkortól a kiscsaládok, de szorosabb rokoni együttesek jellemezték. Mivel a király megnövekedett hatalmukat a XIV. századtól korlátozta, ez ellenkezést váltott ki bennük, s ezt eltérő életmódjuk, vallási hagyományaik csak növelték. Egészen az újkor kezdetéig vadnak minősültek a kunok, etnikai integritásukat megőrizték. A reformáció tette őket ke-

resztényekké igazán, de bennük mindig megmaradt egy bizonyos pogány vonás, amelyet a szabadabb protestáns egyház megtűrt. Ezt ellenzékiességig fokozta az ellenreformáció, s mindig a hatalmat támadók oldalán találjuk őket. Ezt a kritikus szemléletet ma is megőrizték, állandóan, de a közösség érdekében megkérdőjelezzik a hatalom létét. Mindezeket túl speciális vonások is megkülönböztetik őket a jászoktól és a szomszédos nem kun településektől:

- a/ vendégszerető, idegenekkel szemben nem bizalmatlanok, akiket pedig megismertek, azzal szemben hihetetlenül gavallérosak, olykor pazarlóak;
- b/ nagy munkabírásiúak, rengeteget dolgoznak, megragadják a lehetőségeket, s a szerzés alapja náluk is a munka. Kisebb szabálytalanságoktól, ügyeskedéstől azonban egyáltalán nem riadnak vissza, ha azzal láthatóan vagy vélhetően saját közösségüknek nem okoznak kárt;
- c/ elítélik a nem ellenőrizhető módon szerzett vagyont, megszólják, kiközösítik a családból is, a rátermettséget, ügyeskedést azonban nem tekintik kivetni valónak, s nem véletlen az, hogy a jászoknál sokkal több olyan ember került ki innen az utóbbi három évtizedben, aki vezető posztra került, mert nem értelmezi saját erkölcsi kötöttségeit olyan mereven, tud hajlani, ravasz is lenni a saját vagy köz érdekében;
- d/ idegenekkel nem szívesen házasodnak, de akit befogadtak a családba, az akkor is teljes jogú kun, ha nem annak született;
- e/ fejlett felelősségérzetűek, de emellett nagyvonalúak, akik nem lépésről-lépésre precizek, hanem áthágnak apróbb szabályokat, megkerülnek nehéz feladatokat, a feladat megoldására azonban ha vállalkoznak, annak megfelelnek;

- f/ igen erősek a rokoni kapcsolatok, s ezt protekció szerzéséhez is igen gyakran igénybe veszik. Az ország bármely részén, a ranglétra hármely posztján álljanak, tárgyalási alapnak tekintik a rokonságot, sőt a kunsági származást is;
- g/ a munka nélküli életet, garázdaságot és részegességet elítélik, de elnézőbbek a jászoknál emberi gyengeséggel szemben addig a határig, míg az kárt nem okoz a családnak, a közösségnek;
- h/ indulataikban eléggé féktelenek, gyorsan cselekvők, virtuosok, kifejezetten határozottnak az ököljogra, a nyílt szembenállást kedvelik, a szemtől-szembe való odamondogatás jellemzőjük egészen a sértésig, gyalázkodásig, innen ered káromkodóbb voltuk is; igazi tettlegességre azonban napjainkban már nemigen kerül sor, ezt ők kun virtusnak, nyíltságnak nevezik, s egyénként könyvelik el;
- i/ a család kordában tartja ugyan az ifjúságot, de itt éppen a hevesség, virtuskodás miatt nem olyan szigorú az ellenőrzés. Sokszor épp a szülők korbácsolják fel az indulatokat "ne hagyd magad!" megjegyzéssel. Az ifjúság nyíltsága is okozhat konfliktusokat, ma azonban verekedéssé, megtorlássá ez nem válik, a megtorlás szót itt úgy kell értenünk, hogy nyílt sisakkal vesznek elégtételt;
- j/ az alkohollal való rendszeres élés jellemző, nem alkoholisták, hanem iszogatósak, akik aztán vérmérsékletük miatt hamarabb robbannak. Virtusnak számít az ifjúság és felnőttek körében pl. egy-két pohárral gépjárművet vezetni is.

A fentiekből kitűnik, hogy a történeti háttér átüt a mai társadalom képén és a hagyományok befolyásolják a jelent is.

Mielőtt előadásomat befejezném, megemlítem, hogy a Szolnok megyei Múzeumok Igazgatósága és a Bács-Kiskun megyei Múzeumok Igazgatósága közös rendezvényeként jász-kunság kutatási konferenciát tartunk három évenként. Úgy gondolom, hogy ha itt a Főkapitányságon tovább folyik az ilyen irányú kutatás, akkor most átnyújtok az Igazgatóság nevében egy meghívást az itt ülőknek az 1988-ban sorra kerülő konferenciára.